

CUZA-GOGA : O ÎNFRĂȚIRE IDEALA

Întâlnirile în viață sunt tot atât de capricioase ca și drumurile ei. Oamenii își încrucișează pașii, își strâng o clipă mâna, ca apoi să călătorească iarăș de unul singur, către unde-i chiamă nevoile și mai ales egoismele.

În politică, legăturile sunt mai vremelnice ca oriunde. Ele se desfac cu mult mai repede decât matrimoniile sau întreprinderile comerciale. Oportunitățile apropie indivizii. Tot ele îi desfac, adunându-i sau risipindu-i ca pleava în bătaia vântului. Sunt asocieri întâmplătoare, venite din larga lume pentru a se prăbuși apoi în neființă. Clipe fără înlănțuirea vremii, fără viitor.

În cadrul vieții noastre publice, prea puține au fost colaborările care au cunoscut durabilitatea, lipsindu-le chiagul moral și acel avânt ideal fără care orice ctitorie devine zădarnică. Mai devreme sau mai târziu, între părțile *interesate* — și numai — surveneau reticențele, dubiul, intriga și, la urma toată, ruperea.

O fericită excepție dela regulă, a fost desigur fuziunea Cuza-Goga. Înfăptuită în vara anului 1935, ea a durat până la moartea bardului ardelean și mai dăinue în esența ei sufletească și dincolo de hotarul rece al mormântului. Explicația fenomenului o găsim în temeiurile etice și în scopurile ideale care l-au determinat.

De unde veneau cele două organisme politice și în ce stadiu se aflau ele în momentul contopirii ?

După guvernarea din 1927, când Goga se rupe de mareșalul Averescu, printre motivele care l-au îndemnat la acest pas hotărîtor, a fost desigur și unul naționalist. Goga se simțea din

ce în ce mai stingher în mijlocul streinilor și înstreinaților care făceau legiune în Partidul Poporului ca dealtfel în toate partidele politice de după război. Nu din veleități sau ambiții personale a înființat el Partidul Național-Agrar. În sufletul său generos emanciparea economică a păturii țărănești și deziobăgirea ei de sub jugul jidovesc prinsese cristale dogmatice. Accentele lirice din versurile de altădată începeau să capete consistență de program politic. Și, atunci, Goga a pornit la luptă, de unul singur. Pe măsură ce-și intensifica acțiunea, țelurile ei se conturau tot mai puternic. Mustul care fiersese mai de demult își lăsase drojdiile la fund. Vinul limpede al idealului, poetul îl sorbea acuma, senin și împăcat cu sine, la masa zeilor.

Așa l-am găsit pe Goga în parlamentul Iorga din 1931 în care mă alesesem deputat pentru întâia oară. Deatunci, incontinuu, l-am văzut luptând cu dârzenie pe baricada naționalismului. În camera dela 1932, a național-țărăniștilor, Goga vine să-și precizeze atitudinea și înțelesul râvnelor sale într'o perfectă antinomie față de concepția înaintată de stânga, a guvernanților. Nu luptă de clasă, nu învrăjbierea țăranului împotriva orășanului ci, dimpotrivă, armonia și solidarizarea tuturor factorilor de producție pentru a asigura continuitatea și propășirea națională. Apoi, în cei patru ani ai parlamentului liberal dela 1933, el face să răsunе accente tot mai vibrante de neaoșă simțire românească, degajate definitiv de negurile trecutului.

În acea vreme, l-am întâlnit pe Goga adesea și am luptat la cot înspre acelaș ideal. Am stat alături la tribuna Camerei pentru a ocroti libertățile cetățenești și viața organizațiilor naționaliste împotriva legilor zugrumătoare, a *stării de asediu* și a *apărării statului*. Ne-am regăsit la procesul asasinatului lui Duca în care Jeni Goga apăra Garda de Fer și în care eu depuneam ca martor pentru Nichifor Crainic.

Nu mult după aceea, Crainic a intrat în rândurile noastre ca vice-președinte al LANC-ului. Căci se făcea tot mai simțită necesitatea contopirii elementelor naționaliste. Nu atâta din reacțiune față de prigoana democrației cât mai ales ca o expresie a instinctului de conservare a neamului, mai primejduit ca oricând.

Liga Apărării Naționale Creștine împlinise zece ani dela înființare. Intemeiată de A. C. Cuza la Iași, în 1923, ea ve-

nea să continue lupta de patru decenii dusă de veteranul naționalismului cu o neînduplecare și o continuitate fără egal. Formula nouă politică izvorise ca un protest împotriva clauzei minorităților din tratatul dela Saint-Germain și împotriva constituantei liberale chemată să înlătore vechiul articol 7 pentru care conștiința românească dăduse altădată, la 1866 și la 1879, glorioase și neuitate bătălii. Căci din constituantă A. C. Cuza fusese înlăturat prin prea bine cunoscutele samavolnicii electorale ale defunctului regim democrat. Așa că singura cale ce-i mai rămânea, era crearea unui organism politic activ, pentru dumerirea și solidarizarea opiniei publice românești împotriva loviturii mortale ce se pregătea țării.

Născută protestatar și afirmându-și existența în arena politice noastre ca adversară ireductibilă a conspirației iudeo-democratice, Liga a fost sortită să întâmpine toate nedreptățile, toate ultragiile și persecuțiile. Totuș, la 1926, printr'un formidabil indemn al entuziasmului popular, ea rupe zăgazurile și trimete în parlamentul mareșalului Averescu, primii ei zece deputați.

Atunci, în vâltoarea unei lupte electorale deosebit de grele, l-am cunoscut pe Octavian Goga, ca ministru de interne. Plecam să candidez la Arad și veneam să-l încunoștiințez de această intenție a mea deoarece nimeni nu se putea strămuta în timpul acelor alegeri da pomină, fără să aibă o învoire specială. Ne-am întâlnit ca doi luptători leali care 'și întind mâna înainte de a purcede înfruntarea. Nu-i ceream doar nimic. Nu avea nimic să-mi dee. Era o punere în cunoștință. Atâta tot.

M'a primit cu o politeță caldă, prietenească. Dar ce m'a impresionat mai ales și ceeace nu voiu uita niciodată, au fost privirile lui.

Am putut să cad în alegeri, să înfrunt iurășul electoral, să am câțiva răniți dintre cei mai buni luptători ai mei depe urma ordinelor ticăloase ale autorităților arădane,—dar o clipă nu m'am gândit măcar să-l fac pe Goga responsabil de silnicie. Peste vicisitudinile politice, stăruiau luminoase, cele două stele ale ochilor lui albaștri, licărind ca idealul, adânci ca visul...

Luptele? Dar lupta a fost însăși viața noastră, după cum jertfele i-au fost sensul. La 1927, Liga a fost înlăturată din parlament de liberali. La 1928, de țărăniști. Deabia dela guvernul

Iorga din 1931, ea parvine să aibă în mod constant reprezentanții ei în Cameră. Cu ce eforturi supraomenești, cu ce neîntrerupte jertfe am străbătut anii aceștia și cei următori, numai noi o știm. N'a fost provincie, n'a fost colț de țară, unde să nu ne fi vărsat sângele, unde să nu ne fi semănat morții. La Roman, la Rădăuți, la Bălți, la Soroca, la Vaslui,—peste tot, țărani mușcau țărna la umbra drapelului pentru care jurase. Frunțașii noștri erau arestați și schingiuiți. Eu însumi, deși parlamentar și secretar general al mișcării, am cunoscut dimpreună cu alți camarazi, beciurile temniței dela Mediaș unde mă aruncase regimul binecuvântat al domnului Vaida pentru vina de a fi ținut o conferință germanilor din acea localitate. De condamnații, nu mai vorbesc. La parchetele judiciare ni se înscenau tot felul de procese. Eram purtați pe drumuri dela un capăt la altul al țării, fără alt scop decât șicana și arbitrarul. Privind la anii aceștia neguroși și totuș atâta de frumoși în perspectiva vremilor de altă dată, mă gândesc la camarazii mei, mai mari și mai mici, din cele patru unghiuri ale românismului. Fac apel la mărturia lor. Să scoată din umbra saltarelor și de prin cartoane colecția «trimterilor la urmă», a teancurilor de «ordine de aducere» și a condamnațiilor de tot felul, căci unii dintre ei posedă dosare întregi cu astfel de țadule procedurale...

Atmosfera înăbușitoare, de nerespirat, zvârlită de prigoană peste viața organizațiilor naționaliste, a precipitat apropierea și apoi contopirea unora dintre ele.

Era pe la finele anului 1934.

După procesul Duca, Octavian Goga strânsese raporturile cu Garda de Fer. Corneliu Codreanu, a doua zi după achitare, venise să-i mulțumească pentru sprijinul acordat dela tribuna Camerei cât și dela bara justiției, lăsându-i să întrevadă posibilitatea unei viitoare conlucrări.

Pe vremea aceea, mă întâlneam adesea cu Tilică Ioanid, cel mai intim prieten al lui Octavian Goga, și neuitat prieten al meu, din ultimii ani de luptă. Sara, după ședințele Camerei, stăteam împreună pentru a pregăti ziua cea mare a fuziunii. Cu noi venea câteodată și Jeni Goga. Cu temperamentul lui năvalnic și verva sa comunicativă, el a fost unul dintre cei mai aprigi susținători ai înfrățirii noastre. Târziu, în noapte, porniți pe căile ideale, priveam tustrei spre aceste deveniri minunate ca lumile

de basm. Pe de altă parte, Nichifor Crainic, care acuma lupta în rândurile cuziste, lucra la rândul lui pentru apropierea Cuza-Goga.

Dar nu aceste încercări ale noastre, oricât ar fi fost ele de entuziaste, au desăvârșit fuziunea. Peste noi toți plutea îndemnul tainic al neamului și al datinei. El răscolise profund sensibilitatea lui Goga, dându-i amplori mistice și supunându-l glasurilor lăuntrice, venite de dincolo de mormânt.

Evoc aici o amintire tulburătoare.

Era nu mult după fuziune, în toamna lui 1935, când Jeni Goga părăsise de câteva luni meleagurile pământești pentru o lume mai dreaptă. La Ciucea, unde Goga fusese obiceiul să ne cheme pe unii dintre noi, eram în acea zi alături de el numai Tilică și cu mine. Depănam amintirile din ultima vreme. Goga fusese mai caustic ca oricând cu unii dintre adversari. Acuma, conversația lăncezea sub ultimile răbufneli ale ironiei. Și deodată, la o vorbă a lui Tilică, Goga tresări. Umbra scumpă a fratelui mult regretat irumpesese brusc între noi. Ca întotdeauna când era vorba de Jeni, lui Goga i s'au umezit ochii, cuprins de o sinceră și mare tristețe. După o clipă de reculegere și pentru a ieși din tăcerea apăsătoare, el se întoarse brusc spre mine:

— Știi că Jeni înainte de a închide ochii, aproape în agonie, mi-a spus: «Dă-i pe toți la naiba și înțelege-te cu Cuza?!...» L-am ascultat și văd c'a avut dreptate...

Cine l-a cunoscut în intimitate, știe cât de răscolitoare a trebuit să fie pentru poet această scenă. Prin glasul fratelui, în clipa aceea tragică a despărțirii fără reîntoarcere, vorbeau toți strămoșii și vibra tot viitorul neamului,—toți cei ce putrezeau sub glie și cei ce încă nu se zămislise. Goga credea orbește în lealitatea lui Jeni și îi prețuia clarviziunea politică. Il avusese doar tovarăș de pribegii, de lupte și de suferințe. Știa că orice sfat venit dela dânsul nu putea fi decât drept. Dar de pe pragul mormântului, cuvântul lui căpăta rezonanțe profetice, năvălind de sub geana vremilor, din eternul năzuințelor românești.

Dacă pentru A. C. Cuza îndeplinirea actului istoric dela 1935 a fost ultima linie care încheia arhitectonica operei politice, pentru Goga el a însemnat o dăruire definitivă ca o jertfă de altar. Deoparte, logica strânsă, am putea-o numi matematică;

de cealaltă, avalanșa impetuoasă a sufletului și într'amândouă, vibrația aceeași credințe românești, — iată betonul armat din care s'a zămislit fuziunea.

Tratativele preliminare obișnuite în asemenea împrejurări, aproape că n'au existat. Într'o dimineață de luni cu soare mult și bogat, Crainic și cu mine, am venit la el acasă, în strada Puțu de Piatră 6. Era pentru prima oară că-i pășeam pragul. M-a primit cu brațele întinse și cu zâmbetul pe buze :

— Poate că-i mai bine să plecăm de-acasă. Să vorbim în liniște. Aici vine prea multă lume...

Departele de zbuțiu al capitalei, sub pergolele înflorite ale grădinei Flora, au fost enunțate și acceptate în câteva clipe elementele fuziunii. Pentru a evidenția că noua organizație înțelege să devie un element de guvernare, denumirea de Ligă va fi înlocuită cu aceea de Partid: *Partidul Național-Creștin*, condus de A. C. Cuza ca președinte suprem și de Octavian Goga ca președinte activ. Nichifor Crainic prelua conducerea tineretului. Vice-președinții urmau să fie desemnați ulterior. Secretariatul general, rămânea mai departe girat de cei doi secretari generali ai organizațiilor fuzionate. Cât privește contopirea organizațiilor județene, ea avea să se înfăptuiască sub un singur președinte desemnat în mod automat de raportul de forțe al ultimelor alegeri.

Pentru redactarea actului constitutiv, am luat ca punct de plecare programul LANC-ului cuprins în *Călăuza Bunilor Români*, cunoscuta noastră broșură de organizare și propagandă, din 1923. De fapt, programul dela 1935 nu era decât recapitularea celui naționalist-democrat dela 1910, semnat la Iași de N. Iorga și A. C. Cuza și care fusese formulat atunci de către A. C. Cuza. Căci principiile rămân imutabile. Ca și cele dela 1910 și 1923, noul program nu cuprindea numai o simplă lozincă de guvernare. El concentra, mai presus de toate, esența unei doctrine, nenuritoare prin adevărul și prin însăși definiția ei național-creștină.

După fixarea punctelor esențiale, m'am aruncat în aceeași sară în trenul de Iași pentru a le aduce la cunoștința lui A. C. Cuza. Mărturisesc că purtam cu mine o anumită îngrijorare. Poate că înaintasem prea mult într'un domeniu unde nu aveam nici un fel de însărcinare specială. În consecință, nu știam cum

va fi primită surpriza la care contribuisem cu entuziasta convingere că lucrurile nu mai puteau trăgăna și că trebuiau să fie soluționate odată.

Cum am ajuns, la șase dimineața, m-am dus deadreptul la locuința președintelui nostru suprem. I-am explicat motivul vizitei la o oră atât de nepotrivită. Prea erau importante însă comunicările. I-am arătat în amănunțime cum au decurs discuțiile și câtă înțelegere generoasă am putut găsi la Octavian Goga.

A. C. Cuza m-a ascultat cu atenție. Apoi, după câteva clipe de reflecție, liniștit ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimica deosebit, mi-a întins mâna:

— Să fie întrun ceas bun! Și acuma, la treabă!...

Atât! Dar mi-a fost deajuns să înțeleg că și pentru dânsul ca și pentru noi toți, consfătuirea hotărâtoare dela București nu era un joc al întâmplării ci un punct final al unei îndelungi și firești evoluții.

S'au mai scurs încă două săptămâni în care timp, — Goga cu prietenii săi la București, A. C. Cuza și cu noi la Iași, — am perfectat actul de constituire, adăugându-i câteva puncte de imediată realizare, conforme necesităților actuale: economice, sociale și politice. Incolo, doctrina rămânea nealterată în paragraful reglementărilor.

Pentru anumite chestii de detaliu, ca organizarea presei partidului și conducerea cămașelor albastre, au mai venit la Iași, în două rânduri, Tilică Ioanid și Alexandru Hodoș.

Insfârșit solemnitatea fuziunii a fost definitiv fixată pentru ziua de Duminică 14 Iulie, la Iași.

Numai întâmplarea a făcut ca data să corespundă cu marea sărbătoare națională a Republicei Franceze. De fapt, și noi aveam de dărâmat bastilia prejudecăților și speculațiilor politiciene. Numai cât, năzuințele național-creștine se afirmau pe alt plan decât acel al umanitarismului și mergeau hotărît împotriva conceptelor libertare ale celui alt 14 Iulie, revoluționarul.

În schimb, capitala Moldovei a fost aleasă anume pentru săvârșirea înfrățirii. Căci Iașul a fost și rămâne cetatea gândului și cuibul naționalismului românesc de unde au pornit lozincele înbitoare, trâmbițările de luptă, primele organizații și doctrina unică a lui A. C. Cuza. După cum nu la o tarabă au fost numărați zâmții beneficiilor sale, tot așa nu într'o culisă politică

putea să încapă actul năvalnic al contopirii celor doi stegari ai credințelor băstinașe. Ulițele bătrânei metropole le-au servit drept cadru. Sfânta Mitropolie le-a oferit altarul. Căci Cuza și Goga primeau în acea zi sfânta cumenicătură a neamului și îi dădeau, în schimb, jurământul lor.

Venise la Iași fruntași din cele patru unghiuri ale țării. Venise acolo jumătate din Moldova naționalistă, în rânduri strănse, albastre ca cerul și clocotitoare ca vulcanul. Pentru câteva ceasuri orașul îmbrăcase haina strălucitoare a părăzilor voivodale de odinioară. Jidovimea dispăruse în umbra mucedă a ghetoului, înfricoșată de focul coloanelor, de iurașul cântecelor înnoitoare, învălmășite în pas aprig spre Mitropolie.

Acolo, impresurat de brațele strunite spre ceruri și de faldurile drapelurilor cu Svastica, în penumbra ireală a vitraiurilor și în tăcerea mistică a zecilor de mii de cugete, a răsunat sub bolta unde mai stăruia încă tămâia liturghiei, jurământul lui A. C. Cuza, repetat apoi de Octavian Goga :

«Ridicându-mi cu smerenie cugetul către Dumnezeu, și cu credința în Hristos, în Rege și în Națiune, jur în fața altarului că voi păstra și îndeplini în toată întregimea literei și spiritului său programul cuprins în actul de constituire al Partidului Național-Creștin, înființat de noi astăzi pentru realizarea idealului național românesc: România a Românilor.

«Jur ! Așa să-mi ajute Dumnezeu ! Amin !».

Pentru a se vedea cât de adânc pătruns și cât de adevărat a fost Octavian Goga la înfăptuirea actului istoric dela 14 Iulie 1935, reproduc, după Apărarea Națională din 21 Iulie 1935, câteva crâmpee din cuvântarea rostită de dânsul la încheierea memorabilei zile:

«Mi-am dat seamă totdeauna că atunci când vrei să iei contact cu marile adevăruri ale timpului, trebuie să apleci urechea spre sufletul poporului. Mulțimea păstrează veșnica taină a instinctului de conservare națională, iar omul politic, dacă vrea să descifreze înțelesul epocii în care trăiește, are datoria să coboare în adâncime și să asculte poruncile care vin de dincolo...

«Ei bine, astăzi, după aproape două decenii dela decretarea mobilizării din 1916, există din nou o simțire a tuturor, care strigă din fundul inimei voastre, a fiecăruia. *E năzuința ca*

toți bunii români să se adune într'o singură tabără. Atâția mincinoși s'au plimbat pe drumurile României, împrăștiind făgădueli deșarte, încât astăzi n'a mai rămas în picioare decât un singur crez: Ideea națională și creștină profund înrădăcinată în conștiința neamului nostru...

«Pretutindenii străinii ridică, plini de cutezanță, capul. Orașele, care ar trebui să fie românești, după cum țara e românească, se găsesc în mâinile străine. Noi suntem un popor răbdător, dar îngăduința noastră nu poate să meargă până acolo încât să primim să ni se ia viața, să fim strânși de gât în propria noastră casă!...

«Nu-i o simplă întâmplare că sufletul meu s'a îndreptat spre A. C. Cuza. D-sa, mai întâi, este un gânditor din linia veche a marilor cărturari, care, începând cu Kogălniceanu și Eminescu, au dat țării o îndrumare spirituală. Al doilea, într'o țară a tuturor tranzacțiilor și a tuturor compromisurilor, d. A. C. Cuza a mers fără șovăire pe acelaș drum. Al treilea, d. A. C. Cuza reprezintă un temperament de apostol, care n'a cerut niciodată nimic pentru sine; nici o picătură de noroi n'a stropit sufletul său. Gândire, consecvență, apostolat! Iată cele trei însușiri de căpetenie ale președintelui nostru suprem, Iată de ce ni s'a părut normal ca unirea noastră să se facă repede, fără controverse și discuții, dela frate la frate...

«Un lucru știu. Că amândoi, eu și Alexandru Cuza, vom merge înainte, oricum, pentru a aduce la biruință cauza național-creștină. Imi dau seamă de angajamentul pe care l-am luat înaintea altarului și nu mă voi abate din drumul meu...

«Noi suntem singurul partid care pornește în numele lui Hristos și al crucii lui Dumnezeu. Preoții împreună cu învățătorii trebuie să ne dea o mână de ajutor, fiindcă noi voim să facem din ei adevărații luminători ai satelor.

«Iar voi tineretul, cei care aveți o picătură de ideal în ochi, în tâmpilele cărora arde un sentiment de demnitate, voi, care nu sunteți copleșiți încă de nici o pornire egoistă în fața vieții, voi sunteți echipele care veți porni ca o năvală, făcând să izbândească loznica noastră: *România a Românilor!*...

«Convins că România intră într'o fază nouă, a naționalismului integral, ziua de azi rămâne în sufletul meu ca o dată istorică, vestind mântuirea de mâne. Mergeți pe la casele voastre

și spuneți tuturor că ați văzut alături doi oameni, care au jurat, legându-se ca tot restul vieții lor să-l dea pentru binele vostru»...

Amurgea. De pe ostrețele de piatră ale Râpei Galbene, cuvintele poetului-luptător lunecau profetice și dogoritoare, peste capul noroadelor de jos. Cataracta sufletului său detuna până departe pe stânca imensă populară, risipindu-se în ecoul aclamațiilor frenetice. Acolo, sub el, stătea pedestalul de granit care se oferea în acea clipă lui Octavian Goga după cum se dăduse până acuma numai lui A. C. Cuza.

Il ascultam pe Goga explicând rostul înfrățirii dela Iași și arătând că pentru dânsul nu mai este decât o singură cale, cea a onoarei izbăvitoare, între Hristos, Rege și Națiune. În numele veșniciei românești, paladinul ei găsea accente impresionante pentru a chema într'o singură tabără pe toți slujitorii aceluiași crez, invocând jurământul depus în Mitropolie și omagiind gândirea, consecvența și apostolatul lui A. C. Cuza.

Dar cecece a răsunat mai ales în cuvintele lui Goga a fost vibrația mistică din apelul său către preoțime, către învățători și studențime.

Glasul adâncurilor nu se despărțea nici aici de dânsul. Chemarea intimă pornea de dincolo de zările văzute către viitorul neamului, către educatorii lui de azi și de mâne, când poetul nu va mai fi decât o strălucită amintire de conștiință și jertfire românească. Lor, celor de azi și de mâne, li încredința el, nu fângădueli deșarte, ci destinul izbândeii României românești.

Sub catapeteasma cerului unde se aprindeau acum primele lumânări, nu se mai ridica tămâia liturghiei. În schimb oficia vorba. Ascultând-o, căutam înspre limanele îndepărtate și astrale plutirea duhului lui Jeni, mezinul mult iubit a cărui umbră luminoasă îndreptase spre Iași pașii fratelui Tavi.

+ * +

De atunci și pânăce Octavian Goga a închis imenșii săi ochi scâlțați în vis albastru, au trecut trei ani. Trei ani lungi de nedesmințită trudă și de risipire ca nici o alta pe toate drumurile țării, dând el, cel dintâi, pilda uitării de sine întru realizarea idealului naționalist. Noi, acei care am beneficiat de nespusa fericirii a intimității sale, stăm aici martori pentru cecece a fost această necurmată și epopeică luptă. Și stăm martori pentru lealitatea lui, pentru nedesmințita linie dreaptă urmată până la

desnodământul final al sublimei sale încleștări. Nici o clipă din acești trei ani nu a dăruit-o aiurea decât numai cauzei. Nici un pas nu l-a făcut fără să se lase călăuzit de legământul dela Iași.

Jurământul său el a înțeles să-l facă respectat atât înăuntrul organizației cât și în afară, în cadrul tratativelor cu lumea politică sau cu factorul constituțional.

Nu a fost și poate nu va mai fi șef de partid care să-și apere cu mai multă pasiune luptătorii. Dar nu a fost om mai drept în judecarea lor. El a putut ierta câteodată, cu îngăduința visătorilor, micile infracțiuni dela disciplină. Dar ca om politic a fost neîndurător cu cele săvârșite împotriva duhului și scopurilor ideale ale partidului. Cei câțiva foști partizani cari, la început, își închipuiau că Goga a intrat în fuziune ca într'o haină de operetă, au înțeles de grabă că s'au înșelat. Unii au plecat. Alții s'au plecat sub vrerea sa îndârjită, cum s'apleacă rogozul sub furtună.

Stăpânit de inflexibilitatea riguroasă a eticei politice, nu a tolerat nici șovăirea, nici fățărnicia. Pentru păstrarea neștirbită a unității organizațiilor, se controla veșnic pe sine, făcând din corectitudinea ținutei sale o pildă pentru toți. Când unul din partizani — pare-mi-se bănățean — a venit să se plângă de diferențele locale, Goga i-a dat un singur răspuns, atotcuprinzător:

— Ca să fie bine, faceți ca mine! Faceți-vă cuziști!

Căci pentru Goga, Iașul a fost drumul Damascului. Acolo, sub revelația eternului românesc, el s'a regăsit pe sine întreg, în toată splendoarea posibilităților sale. Acolo a vibrat primul și ultimul său jurământ politic. De acolo a purces totala sa dăruire. Și era și firesc să încerce sub epiderma egoismelor mărunte inocularea unui strop macar din ambrozia idealului ieșan.

Nici intriga și nici lucrăturile subterane nu au parvenit să surpe ceea ce el socotea mai sus decât o datorie: *un apostolat*.

Să-mi fie iertat dacă aduc aici un caz personal. Dar socot că un fapt trăit este mai edificator decât oricare altă speculație.

În primăvara lui 1937, reîntors de sărbătorile Paștelui la Iași dintr'un lung turneu de propagandă, m'am găsit în prezența unei voluminoase corespondențe. Diferiți camarazi din București și de aiurea îmi aduceau la cunoștință că, acolo, în capitală, eram defăimat de cei câțiva așa ziși fruntași a căror singură ocupație era gudurala pe lângă „șef“, crezând să poată acoperi astfel o totală incapacitate și inacțiune. Argumentul ri-

dicat împotriva-mi era acela că mă păstrez departe de conducere și că duc o acțiune pe cont propriu.

Cunoșteam mai demut toate aceste viermuiri. Până atunci le privisem în justa lor lumină, ca inerente oricărei devălmășii unde, printre atâția oameni detreabă, e cu neputință să nu rătăcească și câțiva iscarioți. De astădată însă, ajutând și momentul, nu le-am mai putut răbda. Așa dar, în timp ce eu îmi fărâmam oasele și-mi măcinam sănătatea pentru cucerirea ultimelor redute ale nepăsării obștești, eram stropit cu noroaiele clevețitorilor față de omul căruia îi jertfeam nespusa mea trudă ! Am simțit pe buze arsura amărăciunii. Singura mea bucurie în acea clipă a fost să descopăr sub negurile ce mă împresurau raza luminoasă a rândurilor lui Goga. M-am grăbit să-i mulțumesc. Dar totodată, pentru a nu mai face umbră nimănuia, îl anunțam că pe viitor îmi voi limita activitatea numai în Moldova. Iată și textul scrisorii cu data de 30 Aprilie 1937, adresată la Ciucea și purtând numărul de expediție 338 al secretariatului general din Iași :

Iubite Domnule Președinte Goga,

„Țin să vă mulțumesc pentru cuvintele călduroase ce ați binevoit să-mi trimiteți. Ele au avut darul să țină în cumpănă multe amărăciuni, făcându-mă să uit lumea în care nu trăește decât veninul și uneltirea, în care nimic nu e mare decât fără-delegea. A te mai duce către asemenea oameni cu sufletul și brațele deschise, este tot atât de smintit cașicum ai cere bronzului lui Moloch, zvâcnetul cald al inimii.

Cum nimic nu se poate realiza fără de coeziune și entuziasm, am căutat ca și în trecut, să apropii pe frunțașii de pretutindeni într'o viață camaraderească, înfrățită prin aceleași avânturi către frumos, prin aceleași jertfe pentru cauză.

Cuvântul mi-a rămas fără ecou.

Am făcut snop din paie putrede acolo unde credeam să pot înmănunchia floarea albastră a idealului... Păcat !

Port cel puțin mângâierea că peste toate aceste prăpăstiri, a rămas, înaltă și nealterată, încrederea d-vs. Batjocorit de unii drept răsplătire a muncii mele fără preget, am renunțat de a mai privi peste Milcov. De azi înainte nu voi mai râvni întra'colo decât la stima și dragostea lui Octavian Goga. Ele îmi vor da un imbold mai mult către înfăptuirea României Românilor pentru care am stăruit și suferit un pătrar de veac.

Iată ce țineam să vă spun, dragă domnule președinte Goga, în această săptămână a Patimilor și de pe pragul Învierii biruitoare, depe care vă strig mai puternic ca oricând

Izbândă !"

Goga mi-a răspuns din București la data de 12 Mai o lungă și neuitată scrisoare din care reproduc următorul pasaj:

Dragă George,

„Îți mulțumesc pentru rândurile calde trimise la Ciucea. Eu de ieri mă găsesc din nou în exercițiul funcțiunii, aici, la această masă de scris în fața căreia defilează, ca într'un film capricios, toate mizeriile cotidiene. În cele câteva zile de repaos dela țară, ca de obicei, am făcut bilanțul general al situației noastre. Constatarea sumară e favorabilă, reconfortantă chiar.

„Cu deosebire e de înregistrat rezultatul din Moldova, unde succesul nostru e zdrobitor pentru adversari. Rezultatul urnei acolo trebuie să ne dea mai multe sugestii. Mai întâi e o legitime strălucită a ideii politice de care ne-am călăuzit atunci când ne-am unit. D-l A. C. Cuza primește o satisfacție eclatantă — mai mișcătoare decât oricare din omagiile de până acum. Dar d-ta cu zbciumul d-tale primești un certificat care e o platformă de mândrie și liniște sufletească. În fața lui, amuțesc toate svârcolirile subterane ale detractorilor anonimi, a căror lătrătură nu poate să te miște. Eu, care în aprecierile mele nu mă las condus decât de economia de forțe a partidului, — cu toată discreția ce mi-am impus totdeauna în mânăuirea cuvântului, — te rog să primești, cu mulțumirile mele, recunoștința partidului a cărui conștiință politică s'a întărit atât de mult prin munca d-tale“...

Imi dăruia Goga aceste cuvinte, evident măgulitoare în voita lor exagerare, nu numai ca un balsam pentru o rană deschisă. Ele aveau un sens mai profund. Faptul că el înfiera pe intriganți cu toată asprimea verbului său plastic, dovedea ostilitatea sa organică față de oamenii mărunți și manoperile lor.

Piscurile de munte nu se pot coborî în lumea de umbră a gândacilor. Unde alții insultau, el își aducea îmbrățișarea generoasă și frățească. Căci pentru dânsul nu existau compartimentări sufletești. Partizanii lui nu se împărțeau în mai vechi și mai noi, în privilegiați și oropsiți. Și nu atâta „economia de

forțe a partidului" îl îndemna să procedeze așa, cât mai ales imperativul moral izvorit din actul, pentru el imutabil, al fuziunii. Ea nu trebuia să se prăpădească. Nu trebuia ca eșafodajul înfăptuit cu atâta avânt ideal să fie prăbușit de ambiția meschină a câtorva.

Personal, el a rămas față de A. C. Cuza și de fuziune ceea ce A. C. Cuza a rămas întreaga viață față de propriile sale idei,— un consecvent habotnic.

Prin actul constitutiv, Goga preluase delicata sarcină de a fi purtătorul de cuvânt al partidului în raporturile cu lumea exterioară. În această calitate, a avut un contact permanent și extrem de activ cu factorul constituțional, cu legațiile străine și cu viața politică în general.

Adesea s'a lovit de oferte ademenitoare dar cu condiția să rotunjească puțin asperitățile programatice sau să se îndepărteze de esența lor principială. Asemenea propuneri, socotite de el insultătoare, «le respingea cu piciorul» — cum singur o spunea, cu un dispreț profund real.

Câțiva dintre noi sunt în măsură să cunoască migăloasele tratative duse de președintele Goga în preziua preluării guvernului. A fost o rezistență, de fie ce clipă, titanică. Pas cu pas, el a apărât față de factorul constituțional punctele programatice ale actului constitutiv și nu a acceptat guvernarea decât cu condiția expresă a realizării lor. Iar la guvern fiind, a preferat să plece decât să lunece pe panta compromisurilor, așa cum i se ceruse.

Goga a fost fărâmat de stana iudeo-democrației pe care căuta să o înlăture de pe trupul țării. El a căzut la datorie, strângând la piept crezul pentru care jurase, precum eroii mor înfășurați în faldurile drapelului lor.

Publicăm în altă parte a revistei ultimul său discurs rostit la câteva zile după demisie. Deasemeni d-l A. C. Cuza a dat mai de mult publicității cele din urmă rânduri primite dela Goga în Aprilie 1938. Din amândouă documentele aceste, care vin, am putea spune, depe pragul mormântului,— rezultă până la evidență devotamentul său neclintit față de credința naționalistă și de actul fuziunii dela Iași. Pe măsură ce adversitățile creșteau și văzându-se cutropit de o nemiloasă prigoană îndreptată nu atâta împotriva persoanei cât a ideilor sale, el a înțeles să rămâie cu ele. Să moară pentru ele.

Pierderea lui Goga pricinuită de aceeași mână a politiceii aventuroase și inconștiente care ne-a adus și rășuirea granițelor, a prevestit, de fapt, marea tragedie ce o avea de îndurat neamul. Căci Goga a fost al neamului, — trup din trupul lui, suflet din sufletul lui. Stihurile tinereții sale au pregătit marea zi a întregirii fruntarilor după cum în cântecul său de lebadă a tresărit agonia țării. Și putem afirma că, dacă acum trei ani conspirația Esterelor n'ar fi fost mai puternică decât însăși ființa gliei, Goga nu s'ar fi prăbușit și destinele naționale ar fi fost astăzi, dimpreună cu el, la zenitul traiectoriei lor.

Sfârșitul lui a fost pe cât de neașteptat pe atâta de năprasnic. Cu sensibilitatea-i măcinată de nedreptatea suferită, plecase imediat după demisie în străinătate, să se întremeze. Reintors în țară se retrăsese la Ciucea unde pregătea un amănunțit raport asupra politiceii externe care urma să fie supus peste câteva zile Regelui. Acolo, și în momentul când lucra totuș pentru acela care-l doborâse, l-a găsit nemilosul spasm al morții.

Eram la Iași. Un telefon din capitală m-a anunțat în puterea nopții să plec imediat la Ciucea căci Goga ar fi grav bolnav. O înștiințare laconică și anonimă. Anunțarea catastrofelor e întotdeauna laconică. Anonimatul însă mi-a dat de gândit. Credeam încă într'o glumă macabră. Totuși am plecat. A doua zi. Cu primul tren. În drum, am întâlnit pe camarazii Cusin și Urziceanu. Aflase de catastrofă și mergeau tot întracolo. Ei mi-au spulberat ultima nădejde...

Nu voi uita nici odată dimineața ceea de 7 Mai 1938 când cu jalea 'n suflet am revăzut castelul unde avusesem altădată o primire atât de generoasă și unde am frământat alături de genialul vizionar atâtea planuri strălucite pentru prosperitatea și fericirea patriei.

De trei zile poetul năzuințelor românești se afla în luptă cu moartea. Am întâlnit acolo numai pe foștii miniștri Ion Gigurtu, Tilică Ioanid, Alex. Hodoș, Baciu și câțiva prieteni sau colaboratori transilvăneni, căci cei din vechiul regat nu apucase încă să sosească.

În sala de recepție din care răspundea camera suferințelor lui, am găsit pe doamna Veturia Goga prăbușită de suferințe pe divanul unde-și petrecuse cele mai tragice nopți ale vieții. Ochii îi erau arși de plâns și necurmată veghe. I-am înmănat

o scrisoare din partea lui A. C. Cuza. N'a citit-o, după cum nu-mi auzea nici cuvintele de încurajare și mângâiere. Sunt momente când cuvintele sunt prisoselnice. Oricât de adevărate, ele sună totuși a gol în imensitatea durerii.

Am intrat în camera de alături. Goga era în comă, încă dela producerea atacului. I-am regăsit numai trupul înpuținat și frământat de agonie. Ceasuri lungi cât o veșnicie am veghiat la căpătâiul nefericitului nostru președinte. Căutam să deslușesc în ochii mari deschiși și pierduți în vag, raza unui gând; să prind în ultima străgere de mână urma unei intenții, — ca altă dată.

M-a mai văzut oare? M-a mai simțit alături?...

După ora amiezii și-a dat obștescul sfârșit. Când i-am coborât pleoapele eliberate pentru totdeauna din cleștele suferinței, — am simțit că deabia acuma începe să trăiască Octavian Goga.

Poetul *pătimirii noastre*, devenit eroul *pătimirii sale*, intra pe poarta triumfală în istoria neamului.

Vor fi fost, ca și dânsul, alți barzi și alți luptători naționaliști și vor mai răsări din brazda atâta de fecundă a creației românești, alți geniali scriitori și înaripați cuvântători. Nici unul însă nu a cunoscut sau nu va cunoaște tragedia destinului său care a transformat un cântec de leagăn în lespede de mormânt.

În luna trecută i-a fost comemorată nașterea. Nașterea însă nu-i decât o enunțare fără concludențe. O sfârlă jucăușă a destinului. Numai moartea cuprinde deplinătatea sensului vieții. Ea e un punct final pe o frază de strădănie, vânzoleli și lupte. Dar de acest sfârșit de frază se înlănțuie alte și alte fraze. Moartea nu-i ca nașterea, — o viață întâmplătoare. Ea e fără de moarte, când nimbează o trăire fără prihană.

Nemurirea lui Octavian Goga începe cu 7 Mai 1938, zi în care destinul a pus capăt legământului dela Iași, cetluind însă cu sigiliul veșniciei moștenirea ei spirituală și etică, lasată spre folosința neamului întreg.

GH. A. CUZA